

Gyűlölet-bűncselekmények

Szerző: BÁRD Petra

Affiliáció: habilitált egyetemi docens, ELTE ÁJK Kriminológiai Tanszék

Rovat: Kriminológia

Rovatszerkesztő: BARABÁS A. Tünde

Lezárás dátuma: 2021.10.25

Idézési javaslat: BÁRD Petra: „Gyűlölet-bűncselekmények” in JAKAB András – KÖNCZÖL Miklós – MENYHÁRD Attila – SÜLYÖK Gábor (szerk.): Internetes Jogtudományi Enciklopédia (Kriminológia rovat, rovatszerkesztő: BARABÁS Andrea Tünde) <http://ijoten.hu/szocikk/gyulolet-buncselekmenyek> (2023). Konkrét szöveghelyre való hivatkozáshoz javasoljuk a szövegbeli bekezdésszámok használatát, pl. [8] vagy [12]–[18].

A modern civilizációban nagyon hosszú ideje társadalmi konfliktusok mérgezik az egyének és csoportok közötti viszonyokat, amelyeknek csak egyik és igen szélsőséges formája a gyűlölet-bűncselekmény. A csoport elleni gyűlöleten alapuló hátrányos megkülönböztetés és a gyűlöletbeszéd a csoporttal szembeni gyűlölet kifejeződésének a mindennapokban elterjedtebb formája. Ez utóbbi magatartások jogszabályi kezelése azonban komoly alkotmányos kérdéseket vet fel, hiszen egyrészt súlyosan sérti az egyéni érdekeket és a társadalmi békét, másrészt jogszabályi korlátozásuk a magánviszonyokba, a magánéletbe vagy a szólásszabadságba történő beavatkozást jelent. A jogalkotónak ezért fokozott körültekintéssel kell eljárnia, amikor meghatározza, hogy melyek azok a deviáns, gyűlöletet sugárzó, keltő vagy fokozó jelenségek, amelyeknek intézményes megelőzése, valamint a gyűlöletet elszennvedő áldozatok védelme és megsegítése egy jogállamban állami, társadalmi kötelezettség. A gyűlölet motiválta, illetve a védett tulajdonsággal rendelkező sértettekkel szembeni cselekmények okainak, természetének és következményeinek kutatása olyan feladat, amelynek hiányában a jelenség nem kezelhető hatékonyan.

Tartalomjegyzék

1. Bevezetés

2. Büntetőpolitikai megoldások, kodifikációs technikák

- 2.1. Súlyosító körülmény, minősítő körülmény, sui generis tényállás
- 2.2. Alapbűncselekmények
- 2.3. Védett csoportok
 - 2.3.1. Zárt vagy nyitott lista
 - 2.3.2. Kisebbségvédelmi vagy semleges (két irányban védő) tényállás
 - 2.3.3. A védett tulajdonságok köre
 - 2.3.4. Valós, vélt csoport-hovatartozás, kapcsolódás egy védett csoporthoz
- 2.4. Gyűlölet, előítélet vagy diszkriminatív kiválasztás

3. Nemzetközi kriminálpolitikai kötelezettségek, hazai megoldások

- 3.1. Nemzetközi joganyag
- 3.2. Hazai joganyag

4. A sui generis gyűlölet-bűncselekmény tényállás Magyarországon

- 4.1. A közösség tagja elleni erőszak kodifikációja (Btk. 216. §)

4.2. Nehézségek és anomáliák a büntetőpolitikai gyakorlatban

4.2.1. Csekély ügyszám

4.2.2. A nyomozás hiányosságai

4.2.3. Többségvédelem

4.2.4. A tetszőleges csoport védelme

4.2.5. A rasszisták védelme

4.2.6. A kimondott szavak jelentősége

4.2.7. Szigorúbb szankció kisebbségi vádlottakkal szemben

5. Következtetés

6. JEGYZETEK

1. Bevezetés

[1] A gyűlölet (ideértve a bosszút vagy a féltékenységet) sokfajta bűncselekmény motivációja – és ezért a gyűlölet-bűncselekmény kifejezés félrevezető lehet. Itt nem egy konkrét személlyel szembeni, hanem a sértett csoportjával szembeni gyűlöletről van szó. A gyűlölet-bűncselekmények azt a kegyetlen és megalázó üzenetet közvetíthetik, hogy

az áldozat nem saját személyiséggel, képességekkel és tapasztalatokkal rendelkező személy, hanem valamely, egyetlen tulajdonság által meghatározott csoport arctalan tagja. Az elkövető ilyenformán azt feltételezi, hogy az említett csoport jogait figyelmen kívül lehet – sőt, kell – hagyni, ami a demokrácia és az egyenlőség [...] alapelveinek nyilvánvaló megsértése.^[1]

Mivel a gyűlölet-bűncselekmények elkövetői sokszor veszélyesek, megváltoztathatatlan, illetve az identitást meghatározó tulajdonsága miatt választják ki áldozatukat, a cselekmény sértettre gyakorolt traumatizáló hatása, a sérülékenység, kiszolgáltatottság, magatehetetlenség érzése különösen súlyos lehet.^[2] A cselekmény a bűncselekmény sértettjén túl az egyéni sértett közösségére is megfélemlítő hatással lehet (üzenet-bűncselekmények), társadalmi feszültségeket szíthat, illetve azokat tovább fokozhatja. A gyűlölet-bűncselekmények ezen jellegzetességei indokolják a jelenség kiemelt büntetőjogi kezelését.

[2] Ahogy mindenkor, a gyűlölet megnyilvánulásaival szembeni fellépés esetén is végső eszköz, *ultima ratio* a büntetőpolitikai fellépés. A büntető igazságszolgáltatás gyűlölet-bűncselekményekre adott válasza csak egy és talán nem is a legfontosabb a lehetséges állami reakciók közül. Mindazonáltal a vonatkozó tényállásoknak – a csoport elleni gyűlölet motiválta cselekmények büntetendővé nyilvánításán és a konkrét büntetékiszabási szabályokon túl – fontos szimbolikus jelentőségük is van: a csoport elleni gyűlölet megengedhetetlenségét közvetítik a társadalom, különösen a potenciális elkövetők és nem utolsósorban az áldozatok számára, különös tekintettel az adott állam vagy régió történelmi tapasztalataira.

[3] A büntetőjog mint *ultima ratio* kérdése nem vetődik fel élesen a gyűlölet-bűncselekmények körében általában, hiszen a jogirodalmi és a büntetőjogi meghatározásuk szerint a gyűlölet motiválta alapcselekmény (emberölés, testi sértés) már eleve bűncselekmény.

[4] A jogirodalom meghatározó definíciója szerint a gyűlölet-bűncselekmény kifejezés nem büntetőjogi, inkább kriminológiai kategória: nem egy konkrét tényállásról vagy tényállásokról van szó, hanem bármilyen olyan bűncselekményről, amelyet előítéletes indokból követnek el. A gyűlölet-bűncselekmény ennek megfelelően két szükséges elemmel rendelkezik: egyrészt egy

alapbűncselekménnyel (ami jellemzően emberölés, testi sértés, zaklatás, rongálás, garázdaság stb.), másrészt a sértett csoportjával szembeni ellenségesség motívumával.^[3]

2. Büntetőpolitikai megoldások, kodifikációs technikák

2.1. Súlyosító körülmény, minősítő körülmény, sui generis tényállás

[5] A védeni kívánt társadalmi csoportokkal szembeni gyűlölettől motivált, a csoport tagjai ellen elkövetett bűncselekmények szabályozásának mikéntje alapvetően jogpolitikai kérdés. A gyűlölet-bűncselekmények önálló kezelése legitim lehet, ám nem ez az egyetlen járható kodifikációs út.

[6] Elvileg hiányzó gyűlöletbűncselekmény-szabályozás mellett is kialakulhat olyan joggyakorlat, amely szerint a sértett csoportjával szemben érzett gyűlölet mint motívum megállapítása esetén a szankció kiszabása a felső határérték felé mozdul el. A magyar joggyakorlatban a büntetéskiszabás során értékelhető tényezőkről szóló 56. BK vélemény releváns, amely szerint a bűncselekmény méltányolható indítókai enyhítő, míg az erkölcsileg különösen elítélendő oka súlyosító körülmény. Ezzel kapcsolatban elvi érveléssel rögzíti azt is, hogy az az elkövetési mód, amit a törvény az egyes bűncselekményeknél minősítő körülményként értékel (például aljas indok), más bűncselekményeknél általában súlyosító körülmény.

[7] A jogalkalmazó a csoport elleni gyűlöletet általános minősítő körülményként is értékelheti. Erre példa a magyar Btk.-ban az aljas indok, amely a joggyakorlat szerint felöleli a rasszista motívumot. A jogalkotó konkrétan nevesített minősítő körülményként is értékeli a csoport elleni gyűlöletet. Ez valamennyi bűncselekményre vonatkozhat, vagy csak egyes, a jogalkotó által megnevezett bűncselekményekre. Végül ehhez képest is fokozottabb állami elutasítást jelez, ha a motívum *sui generis*, azaz önálló tényállásban fogalmazódik meg.

[8] Kimeneti oldalon, azaz a szankció megállapításánál lényegtelen, hogy a jogalkalmazó milyen kodifikációs logika szerinti törvényhelyre hivatkozik. Megfelelő jogtechnikai megoldás mellett a gyűlölet mint minősítő körülmény értékelése azonos eredményre vezethet és éppoly hatékony lehet a büntetés céljának elérésére, mint egy *sui generis* gyűlölet-bűncselekmény tényállás. Érdemi különbség hiányában a külön tényállás bevezetésének egyedüli indoka a megvetés szimbolikus kifejezése. Ez összhangban áll a büntetőjog azon elméleti megközelítésével, amely szerint a jogág nemcsak azt határozza meg, hogy mit szabad és mit nem, hanem erős érzelmi és szimbolikus töltettel rendelkezik, társadalmi és erkölcsi normákat,^[4] hatalmi viszonyokat és identitást teremt és definiál újra.^[5]

2.2. Alapbűncselekmények

[9] Akár minősítő körülményként, akár önálló tényállásban kezeli a jogalkotó a gyűlölet-bűncselekményeket, mindenképp meg kell határoznia azon alapbűncselekmények körét (például emberölés, testi sértés), amelyek a gyűlölet mint motívum fennállta esetén gyűlölet-bűncselekményeknek nevezhetők. Amennyiben hiányzik az alapbűncselekmény, nem beszélhetünk gyűlölet-bűncselekményről sem. Ennek megfelelően például a gyűlöletbeszéd, amelynek alapcselekménye a szólás – tehát nemcsak hogy nem bűncselekmény, hanem egy alkotmányos alapjog –, nem minősül gyűlölet-bűncselekménynek. Az alapbűncselekmények köre lehet meghatározatlan (például egy valamennyi bűncselekményre kiterjedő általános minősítő körülmény esetén) vagy bizonyos bűncselekményekre vonatkozó (jellemzően emberölés, testi sértés, zaklatás stb.).

2.3. Védett csoportok

2.3.1. Zárt vagy nyitott lista

[10] A védendő csoportokat a nemzeti törvények határozzák meg zárt vagy nyílt listás felsorolással. A nyílt lista előnye, hogy a jogalkotó által előre nem látottan sérülékeny helyzetbe kerülő csoportok tagjai is fokozott védelmet élveznek, az ellenük elkövetett cselekmények is gyűlölet-bűncselekménynek minősülnek. Így például a hajléktalanok, a bevándorlók vagy a menekültek jellemzően nem szerepelnek a zárt listás felsorolásokban, noha társadalmi válságok időszakában könnyen válhatnak kriminológiai értelemben vett gyűlölet-bűncselekmények áldozatává.

[11] A sértetti csoportok parttalanul tág meghatározása ugyanakkor számos veszélyt is magában rejt. Az EBESZ ODIHR a védett tulajdonságok zárt listáját ajánlja, tekintettel a nyitott listák okozta jogbizonytalanságra, a *nullum sine lege* elv veszélyeztetésére, továbbá mert a nyitott lista nem tükrözi a gyűlölet-bűncselekmények társadalmi valóságát, és végül mert a nyílt felsorolás megfosztja a jogalkotót attól a mérlegelési lehetőségtől és egyben kötelezettségtől, hogy meghatározza, mikor és mely csoportokra érdemes kiterjeszteni a szimbolikus védelmet.^[6]

2.3.2. Kisebbségvédelmi vagy semleges (két irányban védő) tényállás

[12] A gyűlölet-bűncselekmények által védeni kívánt csoportok meghatározása tekintetében a szakirodalomban két, markánsan eltérő álláspont alakult ki. A szabályozást „kisebbségvédő intézkedésként” értékelők szerint a védett tulajdonsággal rendelkezők egy társadalom kifejezetten hátrányos helyzetű, történelmi okokból elnyomott, diszkriminált, előítélet által sújtott csoportjaiból kerülhetnek ki. A szabályozás tehát egyfajta társadalmi-gazdasági-történelmi helyzetből adódó sérülékenységet véd. Az „identitásvédő” funkció teoretikusai szerint pedig függetlenül a sértett egyéni sérülékenységétől, önmagában az elkövetés előítéletes motivációja megalapozza a kiemelt büntetőjogi figyelmet.

[13] Mivel a – hatalmi – többségben lévők rendelkeznek erősebb döntéshozói képviseléssel és társadalmi elfogadottsággal, a gyűlölet-bűncselekmények célkeresztjében elsősorban a kisebbségi csoportok tagjai állnak. Ennek ellenére a nemzeti jogszabályok sokszor semleges formában határozzák meg a védendő tulajdonságokat (például szexuális orientáción alapuló gyűlöletről szólnak és nem homofóbiáról), aminek az a következménye, hogy a gyűlölet-bűncselekmény tényállások két irányban védenek: védik a kisebbséget, de védik a többségi csoportot is. Az e modellt követő országokban az elkövető is lehet kisebbségi, a sértett is lehet többségi csoporthoz tartozó, vagy előfordulhat, hogy mind az elkövető, mind a sértett kisebbségi csoport tagja. A magyar joggyakorlat megerősítette, hogy a közösség tagja elleni erőszak büntetnének sértettjei adott esetben a többségi társadalomhoz tartozó személyek is lehetnek, amennyiben az e csoporthoz való vagy vélt tartozásuk miatt szenvednek sérelmet. A Kúria szerint miután a közösség tagja elleni erőszak védett jogi tárgya a diszkrimináció nélküli együttéléshez fűződő társadalmi érdek, tehát az a rendeltetése, hogy senkit ne érhessen bántalmazás vagy bántódás amiatt, mert más népcsoporthoz tartozik, a többséghez tartozó egyének is lehetnek gyűlölet motiválta támadások sértettjei. Emellett az relatív, hogy adott helyen és időben ki tekinthető a többséghez vagy a kisebbséghez tartozónak. Egyébként arra is rámutatott a Kúria, hogy e bűncselekmény elkövetője tettesként bárki lehet, akár olyan személy is, aki a passzív alannyal, tehát a bántalmazott vagy kényszerített személlyel azonos csoporthoz tartozik, és társaival együtt részt vesz az elkövetési magatartás végrehajtásában, amikor tudja, hogy társai a sértett más csoporthoz való tartozása miatt valósítják meg az elkövetési magatartást.^[7] Ugyanezen tartalommal a Kúria elvi bírósági döntést tett közzé.^[8] Eszerint a közösség tagja elleni erőszak büntetnének sértettjei adott esetben a többségi társadalomhoz tartozó személyek is lehetnek, amennyiben az e csoporthoz való vagy vélt tartozásuk miatt szenvednek sérelmet. A Kúria eseti határozatát és az elvi döntést az ítélkezési gyakorlat követni látszik, így az egyedi ügyekben ítélkező bíróságok a magyarsághoz tartozók sérelemére elkövetett gyűlölet-motiválta

cselekményeket közösség tagja elleni erőszakként minősítik.^[9] Természetesen a szám szerinti és a hatalmi többség eltérhet. Jelen fejezetben ezért hatalmi többséget és kisebbséget értünk többség és kisebbség alatt.

2.3.3. A védett tulajdonságok köre

[14] A törvényhozó a védett tulajdonságok felsorolásánál tág mozgástérrel rendelkezik. Először is meghatározhatja rendkívül szűken a védett csoportok körét. Így például a magyar jog korábban csak a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport tagja elleni bűncselekményeket ismerte el a gyűlölet-bűncselekményeknek.^[10] A *Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény* 156. §-ában a vonatkozó tényállást változatlan formában fenntartotta. Az első jelentős módosításra 1996-ban került sor, amikor a bűncselekmény az emberiség elleni bűncselekmények közül átkerült a személy elleni bűncselekmények közé, és a bűncselekmény elnevezését „nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport tagja elleni erőszakra” változtatták, megváltoztatva a zárt lista által védeni kívánt csoportok körét. A következő módosításra 2008-ben került sor, a Meleg Méltóság Menet résztvevőit ért erőszakos incidenseket követően. Ennek leglényegesebb eleme a védett csoportok körének kiszélesítése, a védett csoportok listájának nyílttá tétele volt, illetve ehhez kapcsolódóan a bűncselekmény átnevezése. A tényállás aztán mai formáját a *Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény* (Btk.) elfogadásával nyerte el (lásd különösen a 216. §-t), immáron nyílt listával, a „lakosság egyes csoportjaihoz tartozás” fordulattal (tág lista).

[15] Második megoldásként a védelmi kör tágan is meghatározható. A jogalkotó meríthet egyéb jogági szabályokból. A jogrendszer belső koherenciája érdekében támaszkodhat például a védett tulajdonságoknak az alkotmányban vagy az egyenlő bánásmódról szóló törvényben felállított listájára és ehhez igazíthatja a gyűlölet-bűncselekmények potenciális sértetti körét. A jogrendszer belső koherenciája érdekében is javasolt a védett csoportok már meglévő felsorolásait figyelembe venni.

[16] A harmadik, a demokratikus és jogállami értékek szempontjából ideális megoldás, ha a törvényhozó szembenéz az adott állam múltjával, valamint a jelenben is létező, feloldatlan társadalmi feszültségekkel. Ennek érdekében az adott államnak nyíltan fel kell vállalnia a történelemben - a kodifikáció időpontjáig bezárólag - saját állampolgáraival szemben elkövetett bűneit, a velük szemben bevezetett, alkalmazott, szentesített hátrányokat, erről társadalmi vitát kell generálnia, majd végül a kiemelt csoportok kiválasztásáért politikai felelősséget kell vállalnia. Ebben a modellben a kiemelt csoportok száma valószínűleg valahol az első és a második megoldás alapján védelemben részesülő csoportok száma között lesz.^[11]

2.3.4. Valós, vélt csoport-hovatartozás, kapcsolódás egy védett csoporthoz

[17] A legtöbb nemzeti szabályozás szerint nem csupán a valós, hanem az elkövető által tévesen vélelmezett sértetti csoport-hovatartozás esetében is megállapítható gyűlölet-bűncselekmény. Így például, ha egy, a szexuális kisebbségekhez tartozók egyenlőségének gondolatával szimpatizáló heteroszexuális személyt a meleg büszkeség napján tévesen homoszexuálisnak gondolnak és ezért őt erőszak éri, vagy egy sötétebb bőrszínű személyt vélelmeznek romának vagy bevándorlónak és ezért bántalmaznak, az elkövető gyűlölet-bűncselekményért fog felelni.

[18] A gyakorlatban a sértetteket azonban nem csupán – valós vagy vélt – csoport-hovatartozásuk miatt érheti bűncselekmény, hanem azért is, mert rokonszenveznek vagy közeli kapcsolatban állnak a védett csoporttal, annak tagjával, esetleg segítik a védett csoport tagjai jogainak érvényesítését. Példa erre az a meleg felvonuláson felszólaló, ismert heteroszexuális közszereplő, akit ezért később erőszak ér; vagy a roma kisebbséghez tartozó házastársa, akit férje vagy felesége miatt bántalmaznak; továbbá ide tartozhat a kisebbségek jogainak érvényesítését segítő civil szervezet képviselője. Amennyiben a nemzeti szabályozás szerint a vádnak csupán a

terhelt szubjektív motívumát (például rasszizmust) kell bizonyítani, a védett csoportokkal kapcsolatba hozható személyek is élvezik a gyűlölet-bűncselekmény tényállások védelmét. Azokban az országokban azonban, ahol a jogszabály megköveteli a sértett – valós vagy vélelmezett – csoport-hovatartozását, ott a védett csoporttal kapcsolatba hozható személyekkel szemben elkövetett cselekmények motívumát bírói mérlegelés körében lehet és kell értékelni.^[12]

2.4. Gyűlölet, előítélet vagy diszkriminatív kiválasztás

[19] Az államok egy részében ahhoz, hogy gyűlölet-bűncselekmény miatt megállapítható legyen a büntetőjogi felelősség, az áldozat csoportjával szembeni előítéleten alapuló gyűlöletet kell bizonyítani (ún. *hostility model*).^[13] Mivel a gyűlölet avagy ellenségeség alapja jellemzően valamely előítélet, az angol jogterületen és szakirodalomban a „*bias motivated crime*”, azaz az „előítélet által motivált bűncselekmény” fogalmát a gyűlölet-bűncselekmény szinonimájaként használják.^[14]

[20] Ehhez képest a bizonyítás szempontjából könnyebbséget jelent, amikor a vádnak csupán azt kell igazolnia, hogy a terhelt egy adott csoporthoz való tartozása miatt választotta a sértettet, és a gyűlölet-bűncselekmény bizonyításához nem szükséges a csoporttal szembeni ellenséges érzület bizonyítása (*discriminatory selection model*).^[15] Az e modellhez sorolható országokban gyűlölet-bűncselekménynek minősül a cselekmény, ha az elkövető nem csoport elleni ellenérzésből, hanem azért támadta meg a védett csoporthoz tartozó személyt, hogy a kortárs csoportban betöltött státuszát erősítse, vagy azért bántalmazta az illegális migránst vagy a fogyatékkal élő személyt, mert a sértett gyenge érdekérvényesítő képessége (akár a hatóságoktól való félelem, akár szellemi képességei) miatt alappal vélelmezhetette, hogy nem fordul a rendőrséghez. Vitatható, hogy a sértett ilyen „praktikus” okokból való kiválasztása, vagyis az utóbbi modell összhangban van-e az alapvetően társadalmi feszültségekből származtatható erőszak üldözésére megalkotott gyűlölet-bűncselekmény koncepció filozófiájával.

3. Nemzetközi kriminálpolitikai kötelezettségek, hazai megoldások

3.1. Nemzetközi joganyag

[21] A nemzetközi jog iránymutatással szolgál a gyűlölet-bűncselekményekkel szembeni küzdelem jogi keretrendszerére, de jellemzően csak a főbb célokat határozza meg, tág mozgásteret hagyva az államok jogalkotói számára. A nemzetközi dokumentumok címzettjei az érintett állami szervek, így a rendőrség, a vádhatóság, a bíróságok, az áldozatvédelmi szervezetek, továbbá a nem állami szereplők közül a civil szervezetek. A nemzetközi jogi források közül a téma szempontjából legjelentősebbek

- az 1948-as Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata,^[16]
- a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló 1965-ös ENSZ-egyezmény,^[17]
- az ENSZ 1966-os Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya,^[18]
- az 1950-es Emberi Jogok Európai Egyezménye (EJEE),^[19]
- a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bíróságának (EJEB) esetjoga,
- az Európa Tanács nemzeti kisebbségek védelméről szóló 1995-ös keretegyezménye,^[20]
- az Európai Rasszizmus és Intolerancia Elleni Bizottság (*European Commission against Racism and Intolerance*, ECRI) általános ajánlásai, így az ECRI 1996-os 1. számú, a rasszizmus, idegengyűlölet, antiszemitizmus és intolerancia elleni küzdelemről szóló általános ajánlása,^[21] a 2002-ben elfogadott 7. számú általános ajánlása a rasszizmus és a faji megkülönböztetés elleni küzdelem a nemzeti jogalkotásban címmel,^[22] valamint a 11. számú 2007-es általános ajánlás a rasszizmus és a faji megkülönböztetés ellen a rendfenntartás területén folytatott küzdelemről,^[23]

- az Európai Unió Alapjogi Chartája,^[24]
- az Európai Unióról szóló szerződés,
- az Európai Unió működéséről szóló szerződés,^[25]
- a Tanács 2008/913/IB kerethatározata (2008. november 28.) a rasszizmus és az idegengyűlölet egyes formái és megnyilvánulásai elleni, büntetőjogi eszközökkel történő küzdelemről,^[26]
- és végül az Európai Parlament és a Tanács 2012. október 25-i, a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról szóló 2012/29/EU irányelve,^[27] amely 22. cikkében a specifikus védelmi szükséglettel rendelkezők körében nevesíti a gyűlölet-bűncselekmények áldozatait, akik ellen a „bűncselekményt előítéletesen vagy megkülönböztetésen alapuló indítékkal követték el”.

[22] Megemlíthetők továbbá a *soft law* típusú dokumentumok: az EBESZ ODIHR irodája mint „könyvtár” funkcionál, amely technikai segítséget nyújt; az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége (FRA) a legkülönbözőbb kutatásokat folytatja és tanulmányokat, cikkeket tesz közzé, valamint véleményeket és javaslatokat fogalmaz meg az uniós intézmények és a tagállamok számára. Az ENSZ Kábítószer-ellenőrzési és Bűnmegelőzési Hivatala (UNODC) különböző ajánlások megfogalmazásával a tagállamok büntető igazságszolgáltatási rendszereinek megreformálásához nyújt segítséget. Fontosak továbbá a (rendőr)szakmai szervezetek, a nem kormányzati szervezetek és egyéb csoportok, amelyek a gyűlölet-bűncselekmények hatékonyabb megelőzése, a bűncselekmény tárgyi súlyának megfelelő büntetés és büntető eljárásjogi felelősségre vonás érdekében foglalkoznak meg ajánlásaikat és iránymutatásaikat.^[28]

3.2. Hazai joganyag

[23] A hatályos magyar Btk. az alábbi tényállásokat ismeri tág értelemben vett gyűlölet-bűncselekményként:

- népirtás (Btk. 142. §)
- apartheid (Btk. 144. §)
- közösség tagja elleni erőszak (Btk. 216. §)

azzal, hogy az első kettő – mint emberiség elleni bűncselekmény – természetében jelentősen eltér a klasszikus gyűlölet-bűncselekményektől, és békeidőben alkalmazáson kívül áll.

[24] Az aljas indokból elkövetés – amelybe a kimunkált esetjog^[29] a rasszista és egyéb előítéletes indítékot beleérti – minősítő körülmény az alábbi bűncselekmények esetében:

- emberölés [Btk. 160. § (2) bekezdés c) pont]
- testi sértés [Btk. 164. § (4) bekezdés a) pont és (6) bekezdés a) pont]
- személyi szabadság megsértése [Btk. 194. § (2) bekezdés b) pont]
- rágalmazás [Btk. 226. § (2) bekezdés a) pont]
- jogellenes fogva tartás mint hivatali bűncselekmény [Btk. 304. § (2) bekezdés a) pont]
- az alárendelt megsértése mint katonai bűncselekmény [Btk. 449. § (2) bekezdés a) pont].

[25] Említésre érdemes, hogy egyes szerzők ide sorolnak alapvetően a véleménynyilvánítási szabadságot korlátozó cselekményeket is, noha a fent hivatkozott EBESZ-definíció alapján elfogadott meghatározás szerint ezekre aligha terjedhet ki a tematikus vizsgálódás, mivel ezek alapvetően szóláskorlátozó tényállások. Ide tartoznak az alábbiak:

- közösség elleni uszítás (Btk. 332. §)
- a nemzetiszocialista vagy kommunista rendszerek bűneinek nyilvános tagadása (Btk. 333. §)
- nemzeti jelkép megsértése (Btk. 334. §)
- önkényuralmi jelkép használata (Btk. 335. §).

4. A sui generis gyűlölet-bűncselekmény tényállás Magyarországon

4.1. A közösség tagja elleni erőszak kodifikációja (Btk. 216. §)

[26] Mindent összevetve klasszikus gyűlölet-bűncselekmény tényállásoknak tekinthetjük az aljas indokból elkövethető cselekményeket – amennyiben az aljas indok valamely csoport elleni gyűlölet –, továbbá a magyar büntetőjog egyetlen *sui generis* gyűlölet-bűncselekményét, a közösség tagja elleni erőszakot. Ez utóbbiról részletesen is szólunk.

[27] A 2013. július 1-jétől hatályos Btk. 216. §-a a közösség tagja elleni erőszakra a büntetőkódex, az emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni bűncselekményekről szóló XXI. fejezetében ejt szót. Noha magyar jogvédő szervezetek a zárt listás megoldás mellett lobbiztak,^[30] a tényállás gyakorlatilag bármely csoportot védelemben részesít a „lakosság egyes csoportjai” fordulat alatt, és külön nevesíti a jellemző sértetti csoportokat. A Kúria ugyanakkor egy 2011-ben kiadott döntésében^[31] rögzítette, hogy ez a védelem nem „parttalan”, vagyis azoknak a csoportoknak a tagjai, amelyek nemzeti, etnikai, faji vagy vallási alapon alakult társadalmi csoportok ellen jöttek létre, nem kerülhetnek büntetőjogi védelem hatálya alá. A hatályos Btk. 216. §-a szerint „aki más valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz vagy a lakosság egyes csoportjaihoz tartozása vagy vélt tartozása, így különösen fogyatékosága, nemi identitása, szexuális irányultsága” miatt olyan, kihívóan közösséggel szemben magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy az adott csoport tagjában riadalmat keltsen vagy mást a fenti tulajdonságai miatt bántalmaz, erőszakkal vagy fenyegetéssel kényszerít, bűncselekményt követ el. Minősítő körülmény a fegyveresen, felfegyverkezve, jelentős érdeksérelmet okozva, a sértett sanyargatásával, csoportosan vagy bűnszövetségben történő elkövetés. A közösség tagja elleni erőszak előkészülete is büntetendő.

4.2. Nehézségek és anomáliák a büntetőpolitikai gyakorlatban

A magyar joggyakorlatban felmerülő számos kérdés közül az alábbiakban csak néhányat emelünk ki.

4.2.1. Csekély ügyszám

[29] A jogalkalmazó gyűlölet-bűncselekményekkel szembeni ellenállására utal az, hogy a hagyományosan védett kisebbségek érdekében alig alkalmazza a közösség tagja elleni erőszak tényállását. Magyarországon évente körülbelül negyven ügy jut a nyomozó hatóságok tudomására, és ezeknek is csak töredéke kerül bírói szakba, amelyek közül sok esetben nem állapítják meg a gyűlöletet mint motívumot.

[30] Az ügyek csekély számát egyaránt magyarázhatja a védendő csoportok tagjainak gyenge érdekérvényesítő képessége,^[32] az állami segítségnyújtás hiánya jogaik érvényesítésében, a nyomozó hatóságokkal szembeni bizalmatlanság, az ismételt áldozattá válástól és az eljárás során a másodlagos viktimizációtól való félelem, a sértett sérülékeny helyzetéből fakadóan a deportációtól való félelem, a védett tulajdonság nyilvánosságra kerülésétől való félelem, a rendezetlen jogi státusz kiderülésétől való félelem, a szexualitás intim volta, a fogyatékkal élők kiszolgáltatott helyzete, az, hogy a sértett maga sem tekinti bűncselekménynek a történeteket, valamint az eredményességi mutatóknak való megfelelés.^[33] Az intézményi diszkrimináció is jelentős magyarázó faktor,^[34] hiszen meglehet, hogy a büntető igazságszolgáltatás szereplőinek előítéletessége bizonyos kisebbségekkel szembeni gyűlölet-bűncselekmények bagatellizálásához, az áldozat hibáztatásához és az elkövető büntetőjogi felelősségének csökkentéséhez vezet.

4.2.2. A nyomozás hiányosságai

[31] Azokban az esetekben, amelyek mégis eljutnak vádemelésig, az igazságszolgáltatási szervek gyakran nem tudják vagy nem akarják felismerni a háttérben húzódó csoport elleni gyűlöletet mint motívumot.

[32] Megfelelő bizonyítékok hiányában a bíróságok nem látják igazoltnak a gyűlöletmotívumot, és rendre alulminősítik a bűncselekményeket, azaz csak az alpbűncselekményben állapítják meg a büntetőjogi felelősséget. Ezért is alapvető jelentőségű, hogy a nyomozó hatóság maradéktalanul tárja fel az állítólagos gyűlöletmotívum és a bűncselekmény közötti kapcsolatot.

[33] A hatékony nyomozást segíthetik a jogirodalomban kimunkált, ún. gyűlölet- vagy előítélet-indikátorok.^[35] Ezek olyan tények vagy körülmények, amelyekből következtetni lehet arra, hogy egy bűncselekményt legalább részben előítéletes indítékból követtek el. Az indikátorok nem alkalmasak arra, hogy egy büntetőeljáráásban az elkövető motivációját kétséget kizáróan bizonyítsák. Az indikátorok elsősorban a nyomozó hatóságok munkáját segítik azzal, hogy általuk a bűncselekmény esetleges motívumára lehet következtetni. Márpedig ha valószínűsíthető az előítéletes cél vagy motívum, azt megfelelően ki kell vizsgálni. A hatékony és a mindenre kiterjedő nyomozás a gyűlölet-bűncselekmények üldözésének sarkalatos pontja, hiszen ennek hiányában az ügyész nem tud vádat emelni, vagy nem tudja meggyőzően bizonyítani a motívumot bíróság előtt, a nyomozás elején még megszerezhető bizonyítékok az idő múlásával sokszor már nem pótolhatók.

[34] Az előítélet-indikátorok közé tartoznak az elkövetők által a támadás során, azt közvetlenül megelőzően vagy azt követően kimondott vagy leírt szavak, kifejezések, használt gesztusok, szimbólumok (például zászlón, falfirka formájában); az áldozat vagy a tanúk érzékelése, tehát hogy ők maguk előítéletes támadásnak vélik-e cselekményt; az elkövető és az áldozat eltérő csoport-hovatartozása; az áldozat könnyű azonosíthatósága (például bőrszín, kinézet, vallásra utaló ruházat, jelképek használata); az elkövető korábbi vagy későbbi előítéletes megnyilvánulásai; szervezett gyűlölet-csoport részvétele; a bűncselekmény helyszíne (például vallási közösség imahelye, temetője, egy adott kisebbség által látogatott kulturális intézmény, melegfelvonulás, civil szervezet irodája, korábbi gyűlölet-bűncselekmények helyszíne); a bűncselekmény időpontja (például vallási ünnep, a gyűlölet-csoport számára szimbolikus jelentőséggel bíró emléknap); az erőszak mértéke; nyilvánosság (például a cselekményről készült videók szélsőséges portálokon történő megjelenése) vagy egyéb motívum hiánya.^[36]

[35] Részben a Gyűlölet-bűncselekmények Elleni Munkacsoport lobbitevékenységének eredményeként született meg az országos rendőrfőkapitány 30/2019. (VII. 18.) ORFK utasítása a gyűlölet-bűncselekmények kezelésével összefüggő rendőrségi feladatok végrehajtásáról, az ún. gyűlölet-bűncselekmény nyomozati protokoll. A nyomozati protokoll megteremtette a magyarországi gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos nyomozások magasabb színvonalának lehetőségét, az utasítás értelmében ugyanis, ha egy bűncselekménnyel kapcsolatban felmerül az előítéletes elkövetés lehetősége, a nyomozást az előítéletes indíték vizsgálatára is ki kell terjeszteni.

[36] Az EJEB is kimondta, hogy a gyűlölet-bűncselekmények alpbűncselekményként való kezelése, azaz a motívum figyelmen kívül hagyása emberi jogi szempontból különösen romboló, egyben az EJEE sérelmét jelenti.^[37] A bíróság továbbá a nyomozó hatóságoknak a gyűlöletmotívum és a bűncselekmény közötti kapcsolatára vonatkozó nyomozati kötelezettségét szintén számos döntésében értelmezte.^[38]

[37] Az EJEE értelmezéséhez elengedhetetlen segédlet a bírói esetjog, függetlenül attól, hogy melyik állammal szemben indult az eljárás. Érdemes mindazonáltal a magyar állammal szemben az EJEB előtt indított eljárásokat külön is áttekinteni.

[38] Egy vidéki településen történt bántalmazással kapcsolatos, nem megfelelően lefolytatott büntetőeljárással kapcsolatos a Balázs v. Hungary ügy.^[39] Az EJEB kimondta, hogy noha az ügyben több előítélet-indikátor együttes jelenléte volt bizonyított, a hatóságok nem tettek meg minden tőlük elvárhatót az elkövetés rasszista motivációjának megállapíthatósága érdekében. Ennek elmulasztása megvalósította az EJEE 14. cikk sérelmét a 3. cikk összefüggésben.

[39] A Gyöngyöspatán szélsőségesek által elkövetett cselekményekkel áll összefüggésben az R. B. v. Hungary ügy, [40] amelyben a strasbourgi bíróság megállapította, hogy az állami szervek megsértették a kérelmező magánélethez való jogát, tekintettel arra, hogy ugyan birtokában voltak olyan bizonyítékoknak, amelyek a cselekmények rasszista indítékát támasztották alá, mégsem voltak képesek megfelelő védelmet biztosítani a panaszosnak. Mindez egyes eljárási hibákkal, a jogszabályi keretek merevségével, az esetleges rasszista motiváció figyelmen kívül rekesztésével, valamint az elvárható hatékony és észszerű nyomozati lépések megtételének hiányával magyarázható.

[40] A devecseri szélsőséges tüntetéssel és a romák ellen irányuló kődobálással kapcsolatos a Király and Dömötör v. Hungary eljárás. [41] Az EJEB szerint ebben a büntetőügyben a közösség tagja elleni erőszak bűncselekménye tárgyában indult nyomozás nem minősíthető hatékonynak, mivel a csoportos elkövetés ellenére mindössze öt embert kérdeztek ki a hatóságok, három elkövető kiléte ismeretlen maradt, és a felelősségre vont egyetlen személlyel szemben is csak évek múlva szabtak ki jogerős ítéletet. Az EJEB rögzítette azt is, hogy a magyar hatóságok nem tettek meg mindent az ügy összes körülményének feltárása érdekében, amely alkalmas lett volna egy komplex természetű helyzet megértéséhez és a megfelelő eljárások lefolytatásához.

[41] Egy magyar állampolgár ellen részben rasszista indíttatásból elkövetett rendőri bántalmazás volt a tárgya az M. F. v. Hungary eljárásnak. [42] Az EJEB megállapította, hogy a magyar állam nem tett meg mindent az elszenvedett sérelem hatékony kivizsgálására vonatkozó kötelezettség teljesítése érdekében és ekként megsértette az EJE 3. cikkét.

4.2.3. Többségvédelem

[42] A hatalommal rendelkező többség védelme esetén a jogalkotó nem egy nemzet történelmére tekintettel, azaz a múltbeli sérelmek miatt fejezi ki szolidaritását egy kisebbséggel, hanem mintegy elismeri, hogy a társadalmi feszültségeket képtelen volt feloldani, a gyűlölet gyűlöletet szült, aminek mindenki kárvallottja lehet, ideértve a többséghez tartozókat is. Nem a fenti jogelméleti magyarázat alapján, de a magyar bíróság is ezt az olvasatot követi. E vonatkozásban érdekes, hogy a joggyakorlat, noha megtehetné, hogy szó szerinti értelmezéssel védi a többséget, nem ezt teszi, hanem az egyes bűncselekmények kontextusában értelmezi a többség és kisebbség fogalmát, vagyis a kisebbséget nem társadalmi szinten definiálja, hanem a konkrét ügy körülményeinek fényében vizsgálja. Ezt erősítette meg a 3/2015. számú büntető elvi döntés, amely szerint a közösség tagja elleni erőszak büntetettének sértettjei adott esetben a többségi társadalomhoz tartozó személyek is lehetnek, amennyiben az e csoporthoz való vagy vélt tartozásuk miatt szenvednek sérelmet. [43]

[43] E vonatkozásban a Kúria álláspontja irányadó a Tavaszmező utcai eset néven ismertté vált ügyben. A tényállás szerint a vádlott édesanyjával és élettársával sétált, amikor belekötött egy arra tartó főiskolásba, aki azonban – mikor az elkövető fenyegetően felemelte a kezét – lefogta, és belerúgott a vádlott beteg lábába. Ezután a férfi és a két nő az utcában lakó rokonait, ismerőseit segítségül hívva szidalmazni, ütlegetni, üldözni kezdte a sértettet, aki egy közeli kollégiumba menekült előlük. A terheltek közül hatan romának, egy nem roma származásúnak vallotta magát. Jogerős ítéletében a Kúria kimondta, hogy a terheltek cselekménye felfegyverkezve és csoportosan elkövetett közösség tagja elleni erőszak büntetettének minősül. A Kúria az ítélet jogi indokolásában kifejtette, hogy a gyűlölet-bűncselekmény

védett jogi tárgya: a diszkrimináció nélküli együttéléshez fűződő társadalmi érdek. Az a rendeltetése, hogy senkit ne érhessen bántalmazás vagy bántódás amiatt, mert más népcsoporthoz tartozik. [...] relatív, és mindig a tényleges szituációtól is függ, hogy adott helyen és időben ki tekinthető többségnek, illetve kisebbségnek. [44]

4.2.4. A tetszőleges csoport védelme

[44] A tetszőleges csoport védelmével a magyar jogalkotó először is az értelmetlenségig hígítja a gyűlölet-bűncselekmények védelmi körét. Értelmét veszti a szimbolikus jogalkotás, ha a jogalkotó a fokozott védelmet bármely közös ismervvel rendelkező, így gyakorlatilag végtelen számú csoportnak megadja.

[45] A túlon túl széles körű büntető jogalkotás alkotmányos tételekkel is ütközhet. A mindenkori „alkotmánynak a törvényhozót bűncselekmény megalkotására közvetlenül kötelező szabálya nincs. Közvetett szabályok azonban vannak.”^[45] Az Alkotmánybíróság már korai határozataiban leszögezte, hogy a

büntetőjog a jogi felelősségi rendszerben az ultima ratio. [...] a különböző életviszonyok, erkölcsi és jogi normák védelmében az emberi jogokat és szabadságokat szükségképpen korlátozó büntetőjogi eszközrendszert csak a feltétlenül szükséges esetben és arányos mértékben indokolt igénybe venni.^[46]

Egy másik határozatban a testület így fogalmaz:

az emberi méltóság büntetőjogi védelme a büntetőjog ultima ratio jellegéből fakadóan kizárólag azokkal a legsúlyosabb esetekkel szemben nyújthat oltalmat, amikor a közölt vélemény alkotmányos jogot sért vagy a jogsérelem veszélye közvetlenül jelen van. Ezt az álláspontot erősíti egyfelől az állami büntetőigény érvényesítésének közhatalmi, legális kényszercselekményeken nyugvó karaktere, másfelől pedig a büntetőjogi szankció megtorló és stigmatizáló jellege is.^[47]

[46] Mindezek fényében kérdés, hogy a lakosság bármely tetszőleges csoportja, így a futballdrukkerek vagy a bélyeggyűjtők fokozott büntetőjogi védelme alkotmányosan indokolható-e.

[47] A bíróság elvileg képes volna a jogalkotó kényszerűen kompromisszumos jogalkotási termékének hibáit korrigálni. Ennek érdekében a bíróság a „lakosság egyes csoportjai” fordulatot értelmezhetné a hatalmi pozícióval nem rendelkező, érdekérvényesítésre csekély fokban vagy egyáltalán nem képes, a történetileg diszkriminált, a történetileg és a jelenben kiszolgáltatott kisebbségekre vagy megváltoztathatatlan csoportképző ismervvel rendelkező közösségekre vonatkozóan. A jogértelmezésben a bíróság szűkíthetné a gyűlöletet előítéletből fakadó gyűlöletre. A szűkítő értelmezések bármely kombinációja is indokolható volna.

4.2.5. A rasszisták védelme

[48] A sértetti kör kiterjesztése a lakosság bármely csoportjára szó szerinti értelmezés mellett lefedi a rasszistákat is – mint egy közös ismervvel rendelkező csoport tagjait. Az erkölcstelen és következetlen eredmény, hogy az állam voltaképpen olyan csoportokkal fejezi ki együttérzését, akik ellen az adott tényállással és más jogszabályhelyekkel küzdeni kívánt volna. Az alábbi példa megvilágítja, hogy a joggyakorlat hogyan áll ellen a rasszisták gyűlölet-bűncselekmény tényállásokkal történő védelmének.

[49] Vádlottak szilveszter éjjelén gyalog közlekedtek több ismerősükkel együtt, amikor figyelmesek lettek a velük szemben haladó sértettre. Mivel a vádlottak tudták, hogy a sértett tagja volt a Magyar Gárdának, ezért a sértettet bosszúból fennhangon szidalmazni kezdték és többször

megütötték, majd amikor földre esett, megrúgták. A bántalmazás során az alábbi mondat hangzott el vádlotti oldalon: „ő gárdista, megöli az összes cigányt...”, sértetti oldalon pedig: „te sem érdekelsz, te is cigány vagy.” A sértett fején és karján több, nyolc napon belül gyógyuló zúzódásos sérülés keletkezett.

[50] Miután az elsőfokú bíróság közösség tagja elleni erőszakban állapította meg a terheltek felelősségét – noha az ítélet ellen fellebbezéssel nem élt sem az ügyészség, sem a védelem –, a megyei főügyészség felülvizsgálati indítványt terjesztett be a terheltek javára. A Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága az indítvánnyal összhangban közösség tagja elleni erőszak helyett csak garázdaságban állapította meg a terheltek büntetőjogi felelősségét és kimondta, hogy egy eszmerendszer közösségére alapozottan szervezett csoport tagjai

csak akkor élvezhetnek kiemelt büntetőjogi védelmet, ha a szervezet az Alkotmányban rögzített elveket tiszteletben tartva, törvényes keretek között fejti ki a tevékenységét. A nemzeti, etnikai, faji, vallási vagy egyéb lakossági csoport ellen irányuló célból létrehozott és a törvényi előírásokkal nyilvánvalóan szembehelyezkedő szerveződés tagjait – kiváltképpen akkor, ha a szervezetet a bíróság jogerős döntésével már fel is oszlatta – értelemszerűen a büntetőjog sem védheti fokozottan, hiszen ebben az esetben a jogrend egységének elve szenvedne súlyos sérelmet.^[48]

[51] Ismert ugyanakkor olyan ügy is, ahol nemcsak az alsóbb bíróság, de a jogerős ítéletet hozó felsőbb bíróság is a valós vagy vélt rasszistákat részesítette fokozott védelemben azáltal, hogy a roma vádlottak felelősségét gyűlölet-bűncselekményben állapította meg.

[52] A Jobbik Magyarországért Mozgalom lakossági fórumot tartott 2009 novemberében Sajóbáonyban, amelyet a Magyar Gárda tagjai biztosítottak. Másnap délután elterjedt a hír a romák között, hogy a város határába egyre több Jobbik-szimpatizáns/gárdista autós érkezett „a cigányokat rettegésben tartani”. A város határában a romák 40-50 fős csoportja baltával, lapáttal, vascsővel, vasvillával felfegyverkezve rátámadt az egyik autóban ülő Jobbik-szimpatizánsokra. Az összegyűlt tömegből a bántalmazás közben többek között elhangzott a „Megdöglötök, büdös, szemét magyarok!” mondat is. Az ügy az első és másodfok után megjárta a Kúriát is.^[49] A bíróság adottnak vette, hogy mivel egy csoportot gyűlölködő mondatok kíséretében bántalmaztak az elkövetők, megvalósult a közösség tagja elleni erőszak. A jogalkalmazó nyilván érezte, hogy *contra legem* vagy inkább *in fraudem legis* értelmezés, illetve joggal való visszaélés volna, ha a rasszistákra is kiterjesztené a gyűlölet-bűncselekmény védelmi körét, ezért egy hibás csoportdefiníciót alkotott, amennyiben a rasszistákat azonosította a nem roma magyarok csoportjával, és ezzel a „magyar nemzet» védelmének leple alatt”^[50] végső soron a rasszistáknak adott fokozott védelmet.

4.2.6. A kimondott szavak jelentősége

[53] Mind az alulminősítést, mind a többségvédelmet magyarázhatja a jogalkalmazó előítéletén túl^[51] a büntetőjog természete, pontosabban a büntető eljárásjog azon követelménye, hogy a „kétséget kizáróan nem bizonyított tény nem értékelhető a terhelt terhére”.^[52] Márpedig a vádlottak jellemzően – de nem mindig – tagadják, hogy a konkrét bűncselekmény mozgatórugója a sértett csoportja elleni gyűlölet lett volna. Egyéb bizonyítékok hiányában a magyar bíróságok általában csak a kimondott vagy leírt gyűlölködő szavak, mondatok, kifejezések mellett állapítanak meg gyűlölet-bűncselekményt. A bíróságoknak a kizárólagosan a szavakra összpontosító vizsgálat helyett az ügy összes körülményét kellene vizsgálniuk. Erre már csak azért is szükség volna, mert egy szubjektív tudati állapotot kell(ene) a lehetséges valamennyi objektív ténnyel igazolni (ami más bűncselekmények esetében nem ismeretlen: nyereségvágy, aljas indok, „szerelemfélézés”). A gyűlölet-bűncselekményekkel összefüggésben erre a büntetőeljárás szereplői (elsődlegesen a nyomozó hatóság) nem vagy nem szívesen vállalkoznak.

[54] Mindez igaz fordítva is: a kimondott szavak, még ha önmagukban kifejezetten gyűlölködőnek tűnnek is, nem feltétlenül bizonyítják a gyűlölet-bűncselekményt, illetve nem feltétlenül alkalmasak a gyűlölt csoport helyes azonosítására. Az alábbi ügyben, noha a vádlottak „magyarokat” szidtak a bűncselekmény elkövetése alatt, a bíróság nem állapította meg a gyűlöletmotívumot.

[55] A sértett közúton haladt kerékpárjával, amikor a vádlott – felismerve őt, akit korábban a testvére elleni büntetőeljárásban tanúként hallgattak ki – a sértett után kiabált, hogy álljon meg, mire a sértett a kerékpárjával megállt, arról nem szállt le, csak a lábát tette le. A vádlott ezt követően a sértetthez lépett, majd azt kérdezte, hogy „megismersz-e köcsög magyar?”. Ezt követően a sértettet azonnal homlokra ütötte úgy, hogy az a kerékpárjával együtt a földre esett. Noha az ügyészség közösség tagja elleni erőszak miatt emelt vádat, a bíróság csak a könnyű testi sértés büntettének kísérletében állapította meg a vádlott bűnösségét. A bírósági indokolás szerint a vádlott cselekményét „bosszúból eredő ellenséges érzület motiválta – nevezetesen, hogy a sértett a testvére elleni büntetőeljárásban tanúskodott”.^[53]

[56] A fenti ügyben a bíróság szerint tehát a „magyarok” szidalmazása mögött nem volt csoport elleni gyűlölet, és így nem állapítható meg a vádlott felelőssége közösség tagja elleni erőszakban.

[57] Ehhez képest az ügyek egy másik jelentős részében a „magyarelles” mondatok valóban csoport elleni gyűlöletet tükröznek, csak éppen nem a magyarokkal, hanem a rasszistákkal szemben. Egy miskolci jogesetben a bíróság helyesen ismerte fel, hogy a „bűdös magyarok, üssétek őket”, illetve a „magyarok támadásaitól meg kell védenünk a házainkat” alatt a roma vádlottak valójában a rasszistákra céloztak,^[54] míg a fent idézett sajbábonyi ügyben ellentétes következtetésre jutott a bíróság.

4.2.7. Szigorúbb szankció kisebbségi vádlottakkal szemben

[58] Végül szintén a jogalkalmazónak a jogintézménnyel szembeni ellenállását mutatja az, hogy a kirekesztő ideológiát valló közösségek tagjai ellen indított eljárásokban a bíróság a büntetőjogi felelősség megállapításakor sokszor enyhébb büntetést szab ki, mint a roma elítéltek esetében.^[55] Az intézményi előítélet nemcsak tükrözi, hanem fokozza is a gyűlölet-bűncselekmények gondolatiságának társadalmi elutasíttóságát.

5. Következtetés

[59] A gyűlölet-bűncselekmények megalkotásával az állam fokozottan utasítja el a valamely társadalmi csoport elleni előítéllettől vagy gyűlölettől motivált erőszakos cselekményeket. Önálló gyűlölet-bűncselekmény megalkotására nincs az államoknak nemzetközi kötelezettségük, arra azonban van, hogy hatékonyan vizsgálják ki az ügyet, ha felmerül a gyűlölet-bűncselekmény gyanúja; hogy fokozott éberség mellett derítsék fel a rasszista, homofób stb. motívumot, és hogy a büntetés kiszabásánál valamilyen formában értékeljék a csoport elleni gyűlöletet. A gyűlölet-bűncselekményeknek az alapbűncselekményhez képest magasabb büntetési tételei nincsenek feltétlenül közvetlen hatással a bűnmegelőzésre – hiszen valószínűtlen, hogy például egy gyűlöletcsoport tagja azt mérlegelje, hogy öt vagy nyolc évig erjedő szabadságvesztést kaphat –, ám a szimbolikus funkciójuk annál jelentősebb. A védett csoportok fokozott védelmét indokolhatja egyrészt a társadalomnevelő/-felvilágosító cél valamennyi állampolgár, de különösen a szélsőségre hajlók vonatkozásában. Másrészt ezáltal az állam jelképesen is kifejezheti a szolidaritását egyes, jellemzően diszkriminált kisebbségi csoportokkal. Harmadrészt az önálló szabályozással szimbolikusan elismeri az állam, hogy nem volt képes társadalmi feszültségeket feloldani, és ennek bárki – akár a többségi csoporthoz tartozó személy is – áldozatává válhat, pusztán egy nem megválasztható tulajdonsága miatti csoport-hovatartozása következtében.

6. JEGYZETEK

- [1] *Gyűlölet-bűncselekmények az Európai Unióban*, EU Alapjogi Ügynökség, 2013, 1,
- [2] Paul IGANSKI – Spiridoula LAGOU: „Hate Crimes Hurt Some More Than Others: Implications for the Just Sentencing of Offenders” *Journal of Interpersonal Violence* 2015, 1696–1718. Paul IGANSKI – Spiridoula LAGOU: The psychological impact of hate crimes on victims: „An exploratory analysis of data from the U.S. National Crime Victimization Survey” in E. DUNBAR et al. (szerk.): *The psychology of hate crimes as domestic terrorism: U.S. and global issues*. Santa Barbara, Denver, Prager-ABC-CLIO, 2017, 279–292.
- [3] *Hate Crime Laws. A Practical Guide*, Warsaw, OSCE/ODIHR, 2009, 16. (OSCE).
- [4] GELLÉR Balázs – AMBRUS István: *A magyar büntetőjog általános tanai I.*, Budapest, ELTE Eötvös, 2019, 26–28.
- [5] Andrew ASHWORTH: *Principles of Criminal Law*, Oxford University Press, 1997, 42–47.; Michael J. ALLEN – Ian Edwards: *Criminal Law*, Oxford University Press, 2015, 7–10.
- [6] OSCE (3. j.) 34.
- [7] *Összefoglaló vélemény az egyes alapjogokat sértő bűncselekmények ítélkezési gyakorlatának elemzéséről*, Kúria, 2015.
- [8] EBD 2015 B.3. büntető elvi döntés (Debreceni Ítélőtábla Fkhar. II.248/2014.)
- [9] Miskolci Járásbíróság 28.B.869/2013; Debreceni Ítélőtábla Fkf.I.498/2013/13. 2013. szeptember 30.
- [10] 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről 138. §: „Nemzeti, népi, faji vagy vallási csoport elleni bűncselekmény.”
- [11] OSCE (3. j.); Amnesty International Magyarország, Háttér Társaság a Melegekért, Magyar Helsinki Bizottság, Nemzeti és Etnikai Jogvédő Iroda, Társaság a Szabadságjogokért: *Javaslatok az új Büntető Törvénykönyv gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozó szabályozására*, 2012. március 6., 3–5.
- [12] *Škorjanec v. Croatia*, no. 25536/14, 26 March 2017.
- [13] OSCE (3. j.) 47.; Kay GOODALL – Mark WALTERS: „Legislating to address hate crimes against the LGBT community in the Commonwealth” *Technical Report, Human Dignity Trust* 2019.
- [14] JOVÁNOVICS Eszter: „Gyűlölet vagy előítélet? Szavak vagy tettek?” *Belügyi Szemle* 2013/12, 69.
- [15] OSCE (3. j.) 48.; JOVÁNOVICS (14. j.); James CHALMERS – Fiona LEVERICK: *„A Comparative Analysis of Hate Crime Legislation” A Report to the Hate Crime Legislation Review*, University of Glasgow, 2017.
- [16] Universal Declaration of Human Rights, G. A. Res. 217 A(III) (1948).
- [17] Kihirdette: 1969. évi 8. törvényerejű rendelet a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló, New Yorkban 1965. december 21-én elfogadott nemzetközi egyezmény kihirdetéséről.
- [18] Kihirdette: 1976. évi 8. törvényerejű rendelet az Egyesült Nemzetek Közgyűlése XXI. ülészakán, 1966. december 16-án elfogadott Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya kihirdetéséről.
- [19] Kihirdette: 1993. évi XXXI. törvény az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, Rómában, 1950. november 4-én kelt Egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről.
- [20] Kihirdette: 1999. évi XXXIV. törvény az Európa Tanács Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló, Strasbourgban, 1995. február 1-jén kelt Keretegyezményének kihirdetéséről.

- [21] ECRI General Policy Recommendation N°1 on combating racism, xenophobia, antisemitism and intolerance, CRI(96)43 (1996).
- [22] ECRI General Policy Recommendation N°7 (revised) on national legislation to combat racism and racial discrimination, CRI(2003)8 REV. (2002) (2017).
- [23] ECRI General Policy Recommendation N°11 on combating racism and racial discrimination in policing, CRI(2007)39 (2007).
- [24] Az Európai Unió Alapjogi Chartája (2012/C 326/02).
- [25] Kihirdette: 2007. évi CLXVIII. törvény az Európai Unióról szóló szerződés és az Európai Közösséget létrehozó szerződés módosításáról szóló lisszaboni szerződés kihirdetéséről.
- [26] A Tanács 2008/913/IB kerethatározata (2008. november 28.) a rasszizmus és az idegengyűlölet egyes formái és megnyilvánulásai elleni, büntetőjogi eszközökkel történő küzdelemről.
- [27] Az Európai Parlament és a Tanács 2012/29/EU irányelve (2012. október 25.) a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról.
- [28] Azra JUNUZOVIĆ: „To what extent have international organizations triggered responses/actions at national levels to address hate crime?” *Crime, Law and Social Change* 2019, 261–273.; Eszter KIRS: „Hate crimes and international institutions: A literature review” *Hungarian Journal of Legal Studies* 2020/3, 285–295.
- [29] BH 1994.299.; BH 1995.261.; a romák sérelmére elkövetett sorozat-gyilkossággal összefüggésben: Kúria Bhar.I.1320/2015/47. 2016. január 12.; debreceni homofób emberölés: Debreceni Ítéltábla Bf.I.892/2013/4. 2014. február 10.
- [30] Amnesty International et al. (11. j.) 5.; DINÓK Henriett: „A gyűlölet-bűncselekmények szabályozásának általános kérdései – a kiemelt büntetőjogi figyelem mellett és ellen szóló érvek” *Állam- és Jogtudomány* 2014/4, 26–50.
- [31] Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága Bfv.III.87/2011/5, 2011. május 3.
- [32] Gail MASON: „The symbolic purpose of hate crime law: Ideal victims and emotion” *Theoretical Criminology* 2014/1, 75–92.
- [33] Erik USZKIEWICZ: „Anomalies in the application of law related to hate crimes” *Hungarian Journal of Legal Studies* 2020/3, 325–341.
- [34] KÁDÁR András Kristóf – KÖRNER Júlia – MOLDOVA Zsófia – Tóth Balázs: *Szigorúan ellenőrzött iratok. A Magyar igazgatási gyakorlat hatékonyságáról és etnikai aspektusairól*, Budapest, Magyar Helsinki Bizottság, 2008.; Gábor HÉRA: „The relationship between the Roma and the police: a Roma perspective, Policing and Society Policing and Society” *An International Journal of Research and Policy* 2017/4, 393–407.; Kivanç ATAĞ: „Inappropriate but not crime? Policing racial hatred in Sweden” *Nordic Journal of Criminology* 2020/1, 32–48.; Petra BÁRD – Judit BAYER: *Hate speech and hate crime in the EU and the evaluation of online content regulation approaches*, 2020.
- [35] *Preventing and responding to hate crimes: A resource guide for NGO's in the OSCE region*, Warsaw, OSCE/ODIHR, 2009; IACP 2016; IACP 2021.
- [36] OSCE (35. j.) 22–26.
- [37] *Šečić v. Croatia*, no. 40116/02, Judgment 31 May 2007.; *Stoica v. Romania*, no. 42722/02, Judgment 4 March 2008.; *Milanović v. Serbia*, no. 44614/07, Judgment 14 December 2008.; *Đorđević v. Croatia*, no. 41526/10, Judgment 24 July 2012.; *Identoba and Others v. Georgia*, no. 73235/12, Judgment 12 May 2015.
- [38] *Angelova and Iliev v. Bulgaria*, no. 55523/00, Judgment 26 July 2007.; *Nachova and Others v. Bulgaria*

[GC] nos. 43577/98 and 43579/98, Judgment 6 July 2005; *Begheluri and Others v. Georgia*, no. 28490/02, Judgment 7 January 2015.; *Fedorchenko and Lozenko v. Ukraine*, no. 387/03, Judgment 20 September 2012.

[39] *Balázs v. Hungary*, no. 15529/12, Judgment 20 October 2015.

[40] *R.B. v. Hungary*, no. 64602/12, Judgment 12 April 2016.

[41] *Király and Dömötör v. Hungary*, no. 10851/13, Judgment 17 January 2017.

[42] *M. F. v. Hungary*, no. 45855/12, Judgment 5 March 2018.

[43] 1978. évi IV. tv. 174/B. § (1) bekezdés.

[44] Kúria Bfv. II.590/2012/18., 2013. február 7. Lásd még JOVÁNOVICS Eszter – PAP András László: „Kollektív bűnösség a XXI. század Magyarországon: magyarellenesség vádja cigányokkal szemben két emblemikus perben” *Fundamentum* 2013/3, 153–157.

[45] LÉVAY Miklós: „A büntető hatalom és lehetséges korlátai egy alkotmányban, különös tekintettel a bűncselekménnyé nyilvánításra és a büntetésekre” *Pázmány Law Working Papers* 2011/24, 4. Lásd még LÉVAY Miklós: „A szavazat-maximalizáló büntetőpolitikáról” *Miskolci Jogi Szemle Különszám* 2020/1, 163–172.

[46] 30/1992. (V. 26.) AB határozat, ABH 1992, 167.

[47] 13/2014. (IV. 18.) AB határozat, ABH 2014 [30].

[48] Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága Bfv. III.87/2011/5., 2011. május 3.

[49] Miskolci Törvényszék 4.Fk.1188/2011/217., 2013. május 9.; Debreceni Ítéltábla Fkf.I.498/2013/13., 2013. szeptember 30.; Kúria Bhar.II.118/2014/11., 2014. május 22.; Kúria Bfv. II.576/2014/13, 2014. december 17.

[50] JOVÁNOVICS Eszter: *A magyarok gárdisták?* 2013. május 14.

[51] FLECK Zoltán et al.: *Technika vagy érték a jogállam? A jogállami értékek átadása és az előítéletek csökkentése a jogászok és rendőrtisztek képzésében*, Budapest, L'Harmattan, 2012; Görbe Attiláné ZAN Krisztina: „Hazai xenofóbia-kutatások” in CHRISTIAN László (szerk.): *Rendészettudományi kutatások. Az NKE Rendészetelméleti Kutatóműhely tanulmánykötete*, Budapest, Dialóg Campus, 2017, 63–71.; KAZARJAN Annie – KIRS Eszter: *A romákat érő diszkrimináció a magyar büntető igazságszolgáltatásban*, Budapest, Magyar Helsinki Bizottság, 2020.

[52] A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény 7. § (4).

[53] Mezőkövesdi Városi Bíróság 7.B.290/2010/33., 2012. február 21.

[54] Miskolci Törvényszék mint másodfokú bíróság 3.Bf.2013/2012/51., 2013. október 8.

[55] IVÁNY Borbála: „Minősíthetetlen szigorúság”, *Szuverén*, 2012. július 26.; *Utolsó az egyenlők között. Sérülékeny csoportok törvény előtti egyenlősége a büntető igazságszolgáltatásban*, Magyar Helsinki Bizottság, 2014; JOVÁNOVICS Eszter: „A Fővárosi Ítéltábla és a Kúria közösség tagja elleni erőszak büntetését megállapító ítéletei” *Jogesetek Magyarázata* 2017/1–2, 37–46.